

DOI: 10.31866/2410-1311.39.2022.256901
УДК 94:001.8]:130.2

ІСТОРІЯ ЯК КУЛЬТУРНИЙ ПРОЦЕС У МЕТОДОЛОГІЇ «НОВОЇ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ» АННАЛІВ

Носенок Богдана Едуардівна

Аспірантка,

ORCID: 0000-0002-3034-9217, e-mail: danynosenock@gmail.com,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, Київ, Україна, 01033

Для цитування:

Носенок, Б.Е. (2022). Історія як культурний процес у методології «нової історичної науки» анналів. *Питання культурології*, (39), 50-62. doi: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.39.2022.256901>

Анотація

Мета статті — охарактеризувати історію як «культурний процес», спираючись на історіографію школи «Анналів» та періодичних видань — продовжувачів ідей істориків-анналістів. Методологія статті пов'язана з використанням міждисциплінарного підходу у культурології у комплексі із системним методом як ключової методології дослідження. а також застосовано наступні методи досліджень: дедуктивний та індуктивний, діалектичний, а також абстрагування й узагальнення. Наукова новизна полягає у розгляді «нової історичної науки» або ж «нової інтелектуальної історії» школи «Анналів» як фактора, котрий вплинув на становлення культуральних досліджень. Висновки. У статті нами було охарактеризовано школу «Анналів» та проаналізовано її роль у розвитку історіографічної тенденції у культуральних дослідженнях. У роботі було, зокрема, розмежовано історіографію та історію. Перша спирається на вивчення історичної літератури певного предмета та є синонімом історичної літератури. Друга ж постає одночасно і як наука про минуле, і як сукупність фактів минулого. Школу «Анналів» вважають проривом в області історіографії та історії. Вона була реакцією на кризу, котра охопила гуманітарні науки у ХІХ столітті. Школа «Анналів» пов'язана із поняттям «нової історії»: тотальної, всеохоплюючої, проблемної та зосередженої на людині історії, заглибленої у повсякдення. Традиційно говорять про чотири покоління школи «Анналів»: до першого покоління відносять М. Блока та Л. Февра, до другого — Ф. Броделя та Е. Лабрусса, до третього — Ж. Дюбі, Ж. Ле Гоффа, Ф. Арьєса та Е. Ле Руа Ладюрі, нарешті, до четвертого — Б. Лепті, Ж. Ревеля та Ж.-К. Шмітта.

Ключові слова: культуральні дослідження; міждисциплінарність; школа «Анналів»; культурологія; «нова історична наука»

Вступ

Школа «Анналів» не дарма вважається проривом у сфері історіографії та історії. Сьогодні для цих наук існує правило, що, читаючи історичне джерело, потрібно знати обставини його створення і пам'ятати, що автор міг спеціально приховати або підкреслити якісь події. Проте ця думка не така вже і давня. Вона вийшла із надр школи «Анналів». Наприкінці 1920-х років засновники школи «Анналів» — течії у французькій історіографії, самі представники якої відмовлялися вважати себе школою, — здійснили справжній прорив у своїй галузі. Одна з їхніх головних ідей — представити історію як культурний процес, що одночасно є важливим для сучасних культуральних досліджень.

Школа «Анналів» — частий «гість» наукових розвідок. Так, цій темі присвячені праці Г. Саєтзянової (Саєтзянова, 2011), Е. Анхейма (Anheim, 2012), Дж. Хьюперта (Huppert, 1982), Б. Мюллера (Müller, 2022), Ж. Ревеля (Revel, 1979). Проблема «нової історії», яка теж є центральною для цієї роботи, зі свого боку, порушувалася М. Фурньє (Fournier, 2007), К. Жененом (Genin, 2006), Дж. Хартлеєм (Hartley, 2003). Крім того, важливими для нашої статті виявилися розвідки Є. Бушковської (Бушковская, 2010) (щодо феномену міждисциплінарності), Е. Колчінського (Колчинский, 2008) (про розвиток науки у період криз), а також методологічні настанови О. Крушельницької (2006).

Мета статті

Мета статті — охарактеризувати історію як «культурний процес», спираючись на історіографію школи «Анналів» та періодичних видань — продовжувачів ідей істориків-анналістів. Завданнями статті є: розкриття сутності та значимості школи «Анналів» — як закономірного етапу становлення культуральних досліджень у Франції зокрема та в Європі в цілому. У ході написання дослідницької роботи було використано міждисциплінарний підхід, а також наступні методи досліджень: дедуктивний та індуктивний, діалектичний, а також абстрагування й узагальнення. Вагомим для цієї роботи є також принцип системності. Наукова новизна статті полягає у розгляді «нової історичної науки» або ж «нової інтелектуальної історії» школи «Анналів» як фактора, котрий вплинув на становлення культуральних досліджень.

Виклад матеріалу дослідження

Історіографія — термін, недостатньо визначений та чіткий. Іноді історіографію ототожнюють з історією, проте у представленій роботі ми розмежуємо ці поняття. Так, історіографію ми розглядаємо як: а) вивчення історичної літератури певного предмета (критичний огляд джерел); б) синонім історичної літератури (у цьому разі критичний огляд є наче «історією історії», і в цьому сенсі термін «історіографія» отримав право бути присутнім у цілій низці спеціальних праць останніх десятиліть). Зі свого боку, історія постає як наука (*historia rerum gestarum*) про відоме знання та — одночасно — як предмет цього (відомого) знання (*res gestae*), тобто сукупність фактів минулого. Для логіки цього дослідження видається доречним розглянути історію становлення школи «Анналів» та закономірності її виникнення. Для початку необхідно згадати про попередни-

ків школи «Анналів», зустрічі у Страсбурзі та корені «нової історії», котра зіграє суттєву роль у культуральних дослідженнях.

1. На рубежі XIX і XX століть гуманітарні науки переживали затяжну економічну кризу. Вченим (і не тільки) здавалося, що всі звичні підвалини гуманітарних наук руйнуються. Багато в чому це відчуття було викликано науковою революцією початку століття: відкриття, зроблені в точних науках, поставили під сумнів саму можливість єдиного всеосяжного пояснення дійсності. При цьому значні втрати, понесені всіма учасниками Першої світової війни (1914–1918), продемонстрували, що наука, яка повинна була принести людству перемогу над смертю, насправді послужила створенню зброї масового ураження (Саєтзянова, 2011).

Вчені пропонували різні виходи із кризи. Хтось залишався вірним принципам, викладеним Шарлем Віктором Ланглуа і Шарлем Сеньобосом у «Вступі до вивчення історії» (1898). Ці принципи з певною часткою умовності можна назвати позитивістськими. По суті їх метод (відбір документів, класифікація, критика джерел) зводився до складання історії з текстів. Відзначаючи суб'єктивний характер історичних джерел, В. Ланглуа і Ш. Сеньобос проте прагнули отримати «справжнє знання», що спирається на факти. Їх сучасники неокантіанці Герман Коген (Hermann Cohen, 1842–1918) і Генріх Ріккерт (Heinrich Rickert, 1863–1936) піддали переоцінці саму «науковість» історичного знання. Вони поставили питання про принципову відмінність між природничо-науковим і гуманітарним знанням: природничиків не цікавлять казуси і окремі випадки, вони шукають приклади, що підтверджують закони, історики ж, навпаки, вибирають факти за ознакою їх винятковості, важливості й культурної значущості. Так історія (в особах кантіанців) була врятована від необхідності наслідувати «справжні» науки (Савельєва & Полетаєв, 2009).

2. Тим часом на території щойно відвойованого Ельзасу, в Страсбурзькому університеті, який президент Франції Раймон Пуанкаре (Raymond Nicolas Landry Poincaré, 1860–1934) планував перетворити на вітрину передової французької науки, зібралися випускники Вищої нормальної школи Моріс Хальбвакс, Марк Блок, Люсьєн Февр і Шарль Блондель, а також інші видатні фахівці, наприклад, Габріель Ле Бра і Жорж Лефевр. Інтелектуальне середовище, що сформувалося у Страсбурзі, було надзвичайно сприятливим для дослідницької думки. Саме тут у 1920 році познайомилися медієвіст Марк Блок і новіст Люсьєн Февр, і саме тут через дев'ять років вони заснували новий історичний журнал «Анналі економічної та соціальної історії» (*Annales. Histoire, Sciences Sociales*, n. d.). Звідки пішла назва, не цілком зрозуміло. Швидше за все, автори просто мали на увазі, що збірник виходитиме регулярно і повідомлятиме про найважливіші актуальні події в світі історії. Ця назва сходить до слова «аннали»: так називають щорічні записи важливих подій, які робилися в реальному часі (на відміну від хронік, які могли починатися хоч від створення світу) (Anheim, 2012).

Членів редколегії цього журналу і його авторський колектив прийнято називати школою «Анналів», тоді як самі історики воліли називати себе представниками «нової історичної науки». Вони, зокрема, критикували позитивістів за те, що вони не враховували вплив світогляду історика на його дослідження. Позитивісти ж, навпаки, вважали, що історик повинен бути об'єктивним і не допускати впливу своїх особистих переконань на свою роботу.

тивістський підхід до джерел як до елементів мозаїки і «історія, що історизується», яка спочатку встановлювала факти, а потім запроваджувала їх у практику, також здавався новим історикам незадовільним. Вони пропонували новий рецепт: перетворити історію на соціальну науку, включену в культурний контекст (Huppert, 1982).

3. Представники школи «Анналів» заявили, що хочуть створити нову історію: для них фактами історії стали факти психологічні, властивості людської свідомості. Нова історія, відтак, повинна бути:

а) тотальною, тобто вона має описувати всі форми активності людини і всі існуючі в суспільстві зв'язки: політичні, економічні, культурні. «Анналісти» прагнули подолати протиріччя між матеріальним і духовним та вивчити взаємний вплив різних сторін людського життя (Fournier, 2007);

б) проблемною: якщо історики-позитивісти, наприклад, згадані вище Ш. Сеньобос і В. Ланглуа, вважали, що найголовніше в історії — аналіз конкретного джерела, то представники школи «Анналів», і особливо Л. Февр, автор поняття «історія-проблема», говорили, що історик повинен спочатку поставити проблему (спираючись на свій сучасний досвід та питання, що його сьогодні хвилюють), а потім вже вибирати джерела для вирішення цієї проблеми (Genin, 2006);

в) гуманною, оскільки головний предмет історії, з огляду «анналістів», — це свідомість людини і сама людина в суспільстві. М. Блок писав, що історик схожий на «казкового людоджера», тобто його цікавить людина як така, у її неприкритому повсякденному житті. Засновники «Анналів» були насамперед істориками-практиками і уникали абстрактних міркувань про «філософію історії», тобто про те, чи існують в історичному процесі закономірності, про роль особистості в історії, про пасіонарність (Huppert, 1982). Але щоб пояснити і сформулювати принципи, з яких вони виходили, вони створили два програмних тексти:

— М. Блок виступив автором «Апології історії, або Ремесла історика» (*Apologie pour l'histoire ou Métier d'historien*, 1949);

— Л. Февр, зі свого боку, написав книгу «Бої за історію» (*Combats pour l'histoire*, 1952).

Ці тексти дозволяють познайомитися з методом представників «першого покоління» школи «Анналів», яка залишалася в 1930-х роках явищем ще досить маргінальним. Відтак, варто детальніше проаналізувати метод перших представників школи «Анналів»:

1. Вони трактують поняття «історичне джерело» набагато ширше, ніж їх попередники, оскільки вважають, що різноманітність історичних свідчень майже нескінченна. Все, що людина говорить або пише, все, що вона виготовляє, все, до чого торкається тощо, може давати про неї відомості (Müller, 2022).

2. Вони формулюють питання і дослідницьку задачу до того, як приступають до пошуку матеріалу, оскільки тексти або археологічні знахідки розкриваються лише тоді, коли історик вміє їх «питати». Іншими словами, будь-яке історичне дослідження з перших же кроків передбачає, що опитування ведеться в певному напрямку. Допитливий дух передує діям історика. На думку представників школи «Анналів», у жодній науці пасивне спостереження ніколи не було плідним (Hartley, 2003).

3. Вони схильні до міждисциплінарності, переносять методи археології, економіки, соціології, географії та інших наук у свої дослідження. «Анналісти» дотримуються думки, що якими б різноманітними знаннями вчені не прагнули наділити найбільш кмітливих дослідників, вони завжди — і, як правило, дуже скоро — доходять до певної межі. І тут вже немає іншого виходу, крім як замінити різнобічну ерудицію однієї людини (вченого) сукупністю технічних прийомів, застосовуваних різними вченими, але спрямованих на висвітлення однієї теми. Цей метод передбачає готовність до колективної праці (Revel, 1979).

Зазвичай прийнято говорити про чотири покоління школи «Анналів» та сучасний період розвитку журналу «Анналі. Історія. Соціальні науки» (Annales. Histoire, Sciences sociales (Annales HSS)). Якщо про сучасну тенденцію ми вже згадували, то про покоління школи «Анналів» варто поговорити більш детально:

1. Перше покоління школи «Анналів» представляють вже згадані нами Марк Блок та Люсьєн Февр. Широке визнання і популярність прийшли до «анналістів» після закінчення війни. Цьому сприяли героїзація М. Блока, розстріляного французькою міліцією навесні 1944 року, і Фернана Броделя, який п'ять років просидів у таборах, лівацька репутація журналу, а також смерть головних супротивників методу школи «Анналів» Ш. Сеньобоса і Луї Альфана (Louis Sigismond Isaac Halphen, 1880–1950). Інтерес до «нової історичної науки» почали проявляти не тільки студенти, а й політики і різноманітні фонди, готові фінансувати дослідження. Тиражі журналу помітно збільшилися, а в Практичній школі вищих досліджень була створена Шоста секція, яка згодом у 1975 році перетвориться на Вищу школу соціальних наук (École des hautes études en sciences sociales). Перше покоління змінилося «другим поколінням» школи «Анналів», до якого відносять Фернана Броделя, Ернеста Лабрусса, П'єра Шоню, Робера Мандру та інших (Саєтзянова, 2011).

2. Друге покоління, зі свого боку, представлене двома найбільш гучними фігурами Фернаном Броделем та Ернестом Лабруссом (Ernest Labrousse, 1895–1988). На відміну від Е. Лабрусса, далеко не всі «анналісти» поділяли погляди Ф. Броделя. Це призвело до того, що в 1962 році він заснував Будинок наук про людину (Maison des sciences de l'homme), свій власний науковий центр, а в 1970 році покинув посаду головного редактора «Анналів». Виходячи зі ставлення до методу Ф. Броделя, в «новій історичній науці» можна виділити дві течії:

а) його прихильників, котрі активно використовували кількісні методи, серійні джерела і математичне моделювання (П'єр Шоню, Франсуа Фюре);

б) тих, хто вважав за краще орієнтуватися на індивідуальне начало в історії (Жорж Дюбі та Жак Ле Гофф) (Саєтзянова, 2011).

3. Третє покоління відоме передусім працями Жоржа Дюбі (Georges Duby, 1919–1996), Жака Ле Гоффа, Філіппа Арьєса (Philippe Ariès, 1914–1984), а також Еммануеля Ле Руа Ладюрі (Emmanuel Le Roy Ladurie, нар. 1929). Ймовірно, на повороті до сюжетів, що перш перебували у віданні антропологів, тобто до історії звичаїв, пов'язаних із народженням і смертю, до історії тіла, хвороби і сексуальності, позначився політичний контекст 1960-х років у Франції. Після визнання незалежності Алжиру Франція перестала бути колоніальною імперією. Крім того, стрімко змінювався суспільний уклад: урбанізація сталася на очах

одного покоління, села спорожніли (якщо в 1950-ті роки більшість населення Франції становили селяни, то вже в 1970-х роках їх налічувалося не більше п'яти відсотків); студентська революція 1968 року похитнула традиційні цінності та змінила звичні освітні структури (саме тоді Паризький університет був поділений на тринадцять незалежних навчальних закладів). Рух за політичні свободи спричинив появу подібних рухів у інтелектуальній сфері: зокрема, рухів за свободу вибору тем і дослідницьких методик (Колчинский, 2008).

4. Четверте покоління — це передусім учні представників «третього покоління» школи «Анналів»: Бернар Лепті (Bernard Lepetit, 1948–1996), Жак Ревель (Jacques Revel, нар. 1942), Жан-Клод Шмітт (Jean-Claude Schmitt, нар. 1946). Але ці дослідники отримали таке «звання» саме через те, що їхні вчителі були представниками «третього покоління». Так, уже Ж. Дюбі наприкінці 1980-х років писав, що школа «Анналів» припинила своє існування і розпалася на безліч дрібних напрямків. Крім того, методологічні постулати, котрі були революційними на початку століття, втратили свою актуальність, і дослідники знову почали проявляти інтерес до подій та до політичної історії (причини цього можна углядіти і у впливі філософії Мішеля Фуко, яка підіграла інтерес до механізмів владарювання, і в бажанні знайти в історії відповіді на актуальні політичні питання, викликані крахом голізму Франції) (Колчинский, 2008). Проте сам Ж. Дюбі називав і шляхи «порятунку» для історика після «Анналів»: заняття допоміжними історичними дисциплінами, історіографією і археологією.

Утім, на нашу думку, традиція школи «Анналів» продовжує існувати зокрема через видання «Анналі. Історія. Соціальні науки» (Annales. Histoire, Sciences sociales (Annales HSS)) (n. d.) та «Revue de Synthèse» (n. d.). Сьогодні науковці мають можливість подавати у цей журнал свої наукові роботи, статті. Зокрема, на сайті видання зазначена інформація, що журнал був заснований у 1929 році М. Блоком та Л. Февром. Журнал «Анналі» завжди прагнув вийти за межі своєї престижної спадщини, постійно представляючи найбільш інноваційні дослідження в галузі історії. Видання однаково забезпечує унікальну платформу для діалогу між різними соціальними науками, залишаючись відкритим для нових галузей досліджень, порівняльної історії, культурного аналізу та гносеологічних роздумів. Відомі експерти та історики, які працюють нині, сприяють збереженню духу «Анналів». Журнал також відводить важливе місце вивченню останніх наукових розробок у вигляді оглядів книг (приблизно 200 оглядів на рік) та глибокому аналізу найважливіших робіт, що публікуються сьогодні. Крім того, «Анналі» вважаються найпоширенішим франкомовним журналом у світі (Annales. Histoire, Sciences Sociales, n. d.).

У 2012 році за допомогою Національного центру наукових досліджень (Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS)), Фонду Флоренс Гулд та Американського університету Парижа журнал розпочав випуск англійського видання, що працює лише в інтернеті. Його мета — збільшити історіографічний обмін та заохотити розвиток міжнародного діалогу та міжнародної співпраці. У рамках нового партнерства з «Cambridge University Press» із 2017 року це англійське видання доступне як в інтернеті, так і вперше в друкованому вигляді. Проаналізуємо також сучасні напрями роботи журналу:

1. «Історіографічні цілі» журналу. Починаючи з 1930-х років, історіографічні роздуми посідали центральне місце в роботі «Анналів». Поступовий розвиток того, що іноді називають «школою», незважаючи на двозначність цього терміна та методологічну і гносеологічну еволюцію журналу, робить ці роздуми ще більш необхідними, особливо щодо ще ненаписаної історії «Анналів». Розділ «Історіографічні цілі», який використовує наявні сьогодні цифрові ресурси, прагне зробити свій внесок у цю роботу, висвітлюючи конкретні наукові теми через добірку статей, опублікованих журналом протягом багатьох років. Він намагається показати як зрушення, так і спадкоємність у наукових дослідженнях, що тривають і нині, а також покликаний відновити історичність і глибину, що спричинили основні дискусії в галузі історії та соціальних наук протягом останнього століття (Носенок, 2021).

2. «Глобальна історія». Ця добірка текстів, опублікованих в «Анналах» із 1946 року, визначає місце журналу в рамках міжнародних історіографічних дискусій останніх років, що зосереджувались на глобальній історії, всесвітній історії, порівняльній історії та регіональних історіях (імперській, атлантичній тощо). Особлива роль у розробці напряму глобальної історії (у рамках журналу «Анналі») належить двом діячам: Фернану Броделю та П'єру Шоню (Pierre Chaunu, 1923–2009). «Анналі» відігравали центральну роль у методологічних дискусіях, пов'язаних зі світовою історією. Тим не менше, плутанина між «школою думок», яка, як часто вважають, припинила своє існування, і журналом, який все ще продовжує свою історію, виявила необхідність звернення уваги на практику істориків останніх десятиліть (Бушковская, 2010).

Цей проєкт (йдеться про розвиток напряму глобальної історії) виникає внаслідок партнерства між журналом «Анналі», Книжковим офісом (Bureau du Livre) Посольства Франції в Німеччині, Французьким інститутом (Institut Français), Французьким інститутом історії Франції (Institut Français d'Histoire en Allemagne) та Центром Марка Блока (Centre Marc Bloch), створеним під час конференції «Histoire globale / Globalgeschichte. Deutsche und französische Perspektiven» («Глобальна історія. Німецька та французька перспективи»), що відбулася 6 та 7 грудня 2012 року (Annales. Histoire, Sciences Sociales, n. d.).

Ці проєкти, зокрема, спричинили низку амбітних редакційних починань. Так, у 2001 році вийшла ґрунтовна праця під назвою «Une histoire à l'échelle globale» («Історія у глобальному масштабі»), що включала статті не лише французьких авторів, але й зарубіжних, а також коментарі Р. Шарт'є. Це ознаменувало важливий момент у виникненні — або відновленні — поняття глобальної історії в межах французької історіографії (Крушельницька, 2006). Публікація французького історика, спеціаліста з латиноамериканського регіону Сержа Грузиньки (Serge Gruzinski, нар. 1949) під назвою «Les quatre party du monde» («Чотири сторони світу») у 2004 році означувала розвиток напряму історії мондіалізації. Ця праця також значною мірою сприяла появі дослідницьких тем, пов'язаних із поняттям «першої глобалізації» на французькій історіографічній карті: особливо таких, як «гібридна» (métisse) думка та практика на додаток до ролі «культурної естафети» в контексті після завоювання. У 2007 році видання «Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine» продовжувало досліджувати та оцінювати ці ідеї

за допомогою праці під назвою «Histoire globale, histoires connectées» («Історія глобальна, історії поєднані»). Подальші публікації (наприклад, «L'histoire du monde au XVe siècle» («Світова історія XV століття») (2009) під редакцією Патріка Бушерона, і «L'histoire à parts égales» («Історія в рівних частинах») (2011) Ромена Бертрана) підтвердили прихильність французьких істориків до написання історії в регіональному чи глобальному масштабах, що протиставляє та порівнює суспільства, які зазвичай вивчаються окремо (*Annales. Histoire, Sciences Sociales*, n. d.).

Якщо розглянути ці останні дискусії більш широко, то відбір запропонованих текстів висвітлює різні фази роздумів про метод і масштаб культуральних досліджень, що мали місце в «Анналах» і які мають значення для поступового опрацювання історичного надбання у глобальному масштабі. Вони також звертаються до різних проблем, з якими стикалися історики, починаючи від внесків Ф. Броделя, Л. Февра і П. Шоню після Другої світової війни, до значення, яке історична антропологія надавала світовій історії в 1970-х роках та останніх подій у цій галузі. Різноманітність і безперервність цих текстів виявляє історичну «нитку», яка часто залишається непоміченою, та яка протягом п'ятдесяти років пов'язує журнал «Анналі» із фундаментальною інтелектуальною і політичною дилемою розширення «західного» історичного поля за межі так званого «західного» світу. З цієї метою цей напрям не лише надає читачам різноманітний спектр історіографічних підходів, а й сприяє аналізу міфів і проблем, що стосуються витоків та методів світової історії, а також її гносеологічних і критичних амбіцій (*Annales. Histoire, Sciences Sociales*, n. d.).

3. «Освіта». Цей напрям, зі свого боку, пов'язаний із діяльністю Е. Анхейма. Проте його історія починається раніше. Вже у 1937 році в «Анналах» було опубліковано відомий нині текст М. Блока та Л. Февра, присвячений викладанню історії у французьких школах та потребі у реформах. У подальшому цей інтерес до педагогічних питань знову з'явився в ряді текстів двох засновників журналу, які цікавилися середньою освітою так само, як викладанням на університетському рівні. Ця тема також була присутня у роботі Ф. Броделя, який є автором підручника, призначеного для учнів загальноосвітніх шкіл — «Grammaire des civilisations» («Граматика цивілізацій»). Більш того, Ф. Бродель виконував обов'язки президента журі аґрегації, що є частиною французької системи набору вчителів через конкурсні іспити, або concours. Докази цього інтересу також очевидні в ряді статей, опублікованих протягом 1960-х років, наприклад, у статті французького історика Сюзанни Сітрон (*Suzanne Citron, 1922–2018*), і в місці, відведеному соціології викладання та виховання в період із кінця 1960-х до 1980-х років (*Annales. Histoire, Sciences Sociales*, n. d.).

У сучасній Франції низка факторів (включаючи реформу шкільної програми та іспити щодо набору вчителів) повернули викладання в центр суспільних дебатів. Водночас зв'язок між викладанням та дослідженням може здаватися не настільки міцним, якщо ми говоримо про університетське співтовариство. У цьому контексті виникають певні запитання щодо місця такого журналу, як «Анналі», а ширше — щодо ролі академічних досліджень в історії та соціальних науках у системі освіти. Чи є досі актуальним для міжнародного академічного журналу

звернення до широкої громадськості «педагогів», які працюють як у вищій, так і в середній освіті? Яка педагогічна мета історичного дослідження, і, справді, чи повинна вона взагалі мати її? Що ще можуть запропонувати дослідження історії та соціології освіти її фактичним практикам? За яких умов історичні дослідження загалом можуть жити знання та практику вчителів середніх і вищих шкіл, а також викладачів на бакалаврському рівні? Якщо говорити ширше, чи зростаюча спеціалізація, професіоналізація та технічність дисциплін означає, що історики вже не здатні виконувати соціальну роль, яка, тим не менше, часто їм приписується (і на яку вони іноді претендують самі). «Аннали» вперше спробували відновити цю дискусію на зустрічі «Rendez-vous de l'histoire de Blois» («Місце зустрічі в історії Блуа») під час круглого столу, що відбувся 12 жовтня 2013 року. Відтак, цей напрям («Освіта») покликаний переглянути не лише зв'язки між світом науки і шкіл, а також зв'язок між істориками та публічною сферою (Anheim, 2012).

4. «Історія Давньої Греції» (від архаїчного до елліністичного періоду). Цей напрям активно розвивається за сприяння В. Азулея та сучасного автора, спеціаліста з історії та культури Корсики Ніколя Стромбоні. Публікація спеціального випуску «Анналів», присвяченого історії Давньої Греції (№ 69-3), не була очікуваною. Тривалий час ця тема посідала лише незначне місце в журналі, особливо до 1950 року: протягом перших двадцяти років існування журналу «Аннали» було опубліковано лише три статті про давньогрецьку культуру, усі присвячені економічним та фінансовим темам. Хоча згодом ця тема й зовсім відійшла на другий план, цей напрямок економічної історії був відроджений у середині 1990-х років статтею французького історика Реймонда Дески (Raymond Descat, нар. 1946), а також був переглянутий у статті Жульєна Цурбаха (Julien Zurbach) про соціальний статус в архаїчній Греції (Annales. Histoire, Sciences Sociales, n. d.).

Хоча статей про давньогрецьку історію, які з того часу з'явилися в «Анналах», порівняно небагато, проте вони відображають історіографічну еволюцію, що відбулася у другій половині ХХ століття, через збільшуване скло. Серед них можна знайти великі імена 1950-х та 1960-х років (Едуар Вілл, Луї Жерне та Жан-П'єр Вернан) — у той момент, коли вони ще не отримали визнання, яким користуються сьогодні. Починаючи з 1970-х років, журнал регулярно публікував статті про античність, відображаючи нові методології, що з'явилися в античній історії. Важливе місце було відведено історичній антропології та структуралістським підходам до міфів і релігій (Луї Жерне, Жан-П'єр Вернан, Марсель Детьєн, Ніколь Лоро, Полін Шмітт-Пантель), а також індоєвропейських перспектив, що тоді були в моді та особливо відзначилися на працях Жоржа Дюмезіля. А втім, «Аннали» ніколи не відмовлявся від соціальної історії давньогрецького світу, про що свідчать статті французького археолога та історика античності Поля Вейна (Paul-Marie Veyne, нар. 1930), що з'явилися в 1969 і 1982 роках (та критичні зауваження, що послідували за цим), або Жана Дюки (Jean Ducat, нар. 1933) (Annales. Histoire, Sciences Sociales, n. d.).

На початку 1980-х «Аннали» вперше опублікували випуск, повністю присвячений давній історії. Під редакцією Франсуа Гартога, ці роздуми зосереджува-

лись на створенні античних джерел (археологічних, епіграфічних та папірологічних, а також «літературних»). Цей випуск поклав початок серії досліджень, які намагалися зрозуміти способи, якими давні греки конструювали власний історичний дискурс. З іншого боку, історія культури була тут представлена не настільки широко. Крім того, видання було піддано критиці за те, що воно недостатньо висвітлювало роль жінки в історії культури Давньої Греції. Лише у 2012 році було видано спеціальний випуск на тему «Гендерні режими», який координували Віолайн Себійотт та Дідьє Летт. Цей випуск також містив кілька статей про античність. Останній елемент заслуговує на особливу увагу в цьому широко розробленому історіографічному огляді: це регулярне видання статей, що стосуються політики у Стародавній Греції. Спеціальний випуск «Політика у Стародавній Греції», виданий у 2014 році, є продовженням цієї традиції через п'ятдесят років після її початку (*Annales. Histoire, Sciences Sociales*, n. d.).

Висновки

Таким чином, у цій статті нами було охарактеризовано школу «Анналів» та проаналізовано її роль у розвитку історіографічної тенденції у культуральних дослідженнях. У представленій роботі було, зокрема, розмежовано історіографію та історію. Перша спирається на вивчення історичної літератури певного предмета та є синонімом історичної літератури. Друга ж постає одночасно і як наука про минуле, і як сукупність фактів минулого. Школу «Анналів» вважають проривом в області історіографії та історії. Вона була реакцією на кризу, котра охопила гуманітарні науки у ХІХ столітті. Школа «Анналів» пов'язана із поняттям «нової історії»: тотальної, всеохоплюючої, проблемної та зосередженої на людині історії, заглибленої у повсякдення. Традиційно говорять про чотири покоління школи «Анналів»: до першого покоління відносять М. Блока та Л. Февра, до другого — Ф. Броделя та Е. Лабрусса, до третього — Ж. Дюбі, Ж. Ле Гоффа, Ф. Арьеса та Е. Ле Руа Ладюрі, нарешті, до четвертого — Б. Лепті, Ж. Ревеля та Ж.-К. Шмітта.

Поглиблене дослідження феномену «нової історії», історії як культурного процесу, постульованого вперше істориками-анналістами, — одна з важливих віх сучасних культуральних досліджень. Оскільки самі культуральні дослідження можуть поставати у різних формах (*les études et sciences culturelles*, *Cultural Studies*, *Kulturwissenschaften*, культурологія тощо), вони є широкою пластичною та динамічною конфігурацією, яка породжує багато питань і суперечок, але, безумовно, усі вони є дуже релевантними та актуальними. Вони є соціокультурним та історичним ефектом. Однак так само, як суспільства є складними, усі ці іпостасі культуральних досліджень теж є, зі свого боку, складними, комплексними. Їх не дарма характеризують як своєрідного дисциплінарного «монстра», і цей термін — «монстр» — має належну багатозначність. Фактично, від латинського слова *monstrum* ми виводимо різні типи «монстрів»: організоване тіло, яке представляє незвичайну конформацію; щось надзвичайне, велич; щось, чого варто боятися; або щось, що відрізняється величезними розмірами чи деформаціями. Тож «монстр» — це деякий елемент, який залишається поза балансом, виваженістю, мірою та правилами. І ця метафора стосується оригі-

нальних досліджень у полі культури, які ламають звичну для нас дисциплінарну традицію.

■ Список використаних джерел

- Бушковская, Е. А. (2010). Феномен междисциплинарности в зарубежных исследованиях. *Вестник Томского государственного университета. Серия: Народное образование. Педагогика*, 330, 152–155.
- Колчинский, Э. И. (2008). Наука, власть и общество в периоды кризисов: историко-сравнительный анализ. *Epistemology & Philosophy of Science*, 15(1), 132–148.
- Крушельницька, О. В. (2006). *Методологія і організація наукових досліджень*. Кондор.
- Носенок, Б. Е. (2021). Український проект культуральних студій: адаптація українського досвіду. *Питання культурології*, 36, 137–147.
- Савельева, И. М., & Полетаев, А. В. (2009). *Классика и классики в социальном и гуманитарном знании*. Новое литературное обозрение.
- Саезьянова, Г. Д. (2011). Филиация идей во французской исторической антропологии: от Ж. Ле Гоффа к Ж.-К. Шмитту. В *Итоговая научно-образовательная конференция студентов Казанского университета 2011 года* (с. 70–73). Казанский университет.
- Annales. Histoire, Sciences Sociales* (Annales HSS). (n.d.). Retrieved April 4, 2022, from <http://Annales.ehess.fr/>
- Anheim, É. (2012). L'historiographie est-elle une forme d'histoire intellectuelle? La controverse de 1934 entre Lucien Febvre et Henri Jassemin. *Revue D'histoire Moderne & Contemporaine*, 5(59-4bis), 105–130.
- Fournier, M. (2007). La nouvelle histoire. L'explosion du territoire historien. *Sciences Humaines*, 6. https://www.scienceshumaines.com/la-nouvelle-histoire-l-explosion-du-territoire-historien_fr_21380.html
- Genin, Ch. (2006). Les études culturelles: une résistance française? *MEI*, 24–25 ("Études culturelles/Cultural Studies"), 43–55.
- Hartley, J. (2003). *A Short History of Cultural Studies*. SAGE Publications Ltd.
- Huppert, G. (1982). Lucien Febvre and Marc Bloch: The Creation of the Annales. *The French Review*, 55, 510–513.
- Müller, B. (2022, April 4). Histoire (Histoire et historiens). Courants et écoles historiques. Encyclopædia Universalis. <https://www.universalis.fr/encyclopedie/histoire-histoire-et-historiens-courants-et-ecoles-historiques/>
- Revel, J. (1979). Histoire et sciences sociales: les paradigmes des Annales. *Revue des Annales. Economies, Sociétés, Civilisations*, 6, 1360–1376.
- Revue de Synthèse*. (n. d.). Retrieved April 4, 2022, from <https://synth.revuesonline.com/accueil.jsp>

■ References

- Anheim, É. (2012). L'historiographie est-elle une forme d'histoire intellectuelle? La controverse de 1934 entre Lucien Febvre et Henri Jassemin [Is Historiography a form of Intellectual History? The 1934 Controversy Between Lucien Febvre and Henri Jassemin]. *Revue D'histoire Moderne & Contemporaine*, 5(59-4bis), 105–130 [in French].

- Annales. Histoire, Sciences Sociales* (Annales HSS). (n. d.). <http://Annales.ehess.fr/> [in French].
- Bushkovskaia, E. A. (2010). Fenomen mezhdistsiplinarnosti v zarubezhnykh issledovaniya [The Phenomenon of Interdisciplinarity in Foreign Research]. *Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Seriya: Narodnoe Obrazovanie. Pedagogika*, 330, 152–155 [in Russian].
- Fournier, M. (2007). La nouvelle histoire. L'explosion du territoire historien [The New Story. The Explosion of the Historical Territory]. *Sciences Humaines*, 6. https://www.scienceshumaines.com/la-nouvelle-histoire-l-explosion-du-territoire-historien_fr_21380.html [in French].
- Genin, Ch. (2006). Les études culturelles: une résistance française? [Cultural Studies: a French Resistance]. *MEI*, 24–25 ("Études culturelles/Cultural Studies"), 43–55 [in French].
- Hartley, J. (2003). *A Short History of Cultural Studies*. SAGE Publications Ltd [in English].
- Huppert, G. (1982). Lucien Febvre and Marc Bloch: The Creation of the Annales. *The French Review*, 55, 510–513 [in English].
- Kolchinskii, E. I. (2008). Nauka, vlast' i obshchestvo v periody krizisov: istoriko-sravnitel'nyi analiz [Science, Power and Society in Times of Crisis: Historical and Comparative Analysis]. *Epistemology & Philosophy of Science*, 15(1), 132–148 [in Russian].
- Krushelnyska, O. V. (2006). *Metodolohiia i orhanizatsiia naukovykh doslidzhen* [Methodology and Organisation of Scientific Research]. Kondor [in Ukrainian].
- Müller, B. (2022, April 4). Histoire (Histoire et historiens). Courants et écoles historiques [History (History and Historians). Trends and historical schools]. Encyclopædia Universalis. <https://www.universalis.fr/encyclopedie/histoire-histoire-et-historiens-courants-et-ecoles-historiques/> [in French].
- Nosenok, B. E. (2021). Ukrainyskyi proekt kulturalnykh studii: adaptatsiia ukrainskoho dosvidu [Ukrainian Project of Cultural Studies: Adaptation of the Ukrainian Experience]. *Issues in Cultural Studies*, 36, 137–147 [in Ukrainian].
- Revel, J. (1979). Histoire et sciences sociales: les paradigmes des Annales. Revue des Annales [History and Social Sciences: the Paradigms of the Annales. Review of the Annales]. *Economies, Sociétés, Civilisations*, 6, 1360–1376 [in French].
- Revue de Synthèse*. (n. d.). Retrieved April 4, 2022, from <https://synth.revuesonline.com/accueil.jsp> [in French].
- Saetzianova, G. D. (2011). Filiatsiya idei vo frantsuzskoi istoricheskoi antropologii: ot Zh. Le Goffa k Zh.-K. Shmittu [Filiation of Ideas in French Historical Anthropology: from J. Le Goff to J.-C. Schmitt]. In *Itogovaya nauchno-obrazovatel'naya konferentsiya studentov Kazanskogo universiteta 2011 goda* [Final Scientific and Educational Conference of Students of Kazan University in 2011] (pp. 70–73). Kazan University [in Russian].
- Saveleva, I. M., & Poletaev, A. V. (2009). *Klassika i klassiki v sotsial'nom i gumanitarnom znanii* [Classics and Classics in Social and Humanitarian Knowledge]. Novoe literaturnoe obozrenie [in Russian].

HISTORY AS A CULTURAL PROCESS IN THE METHODOLOGY OF THE ANNALES' "NEW HISTORICAL SCIENCE"

Bohdana Nosenok

PhD student,

ORCID: 0000-0002-3034-9217, e-mail: danynosenock@gmail.com,

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Kyiv, Ukraine

Abstract

The purpose of the article is to characterise history as a cultural process, relying on the historiography of the Annales school and periodicals that continue the ideas of the Annalist historians. The research methodology is related to the use of an interdisciplinary approach in cultural studies in combination with the systematic method as a key research methodology, and the following research methods are also used: deductive and inductive, dialectical, as well as abstraction, and generalisation. The scientific novelty of the article lies in the consideration of the "new historical science" or "new intellectual history" of the Annales school as a factor that influenced the development of cultural studies. Conclusions. The article describes the Annales school and provides an analysis of its role in the development of the historiographic trend in cultural research. In particular, the paper distinguishes between historiography and history. The former is based on the study of the historical literature of a particular subject and is synonymous with historical literature, and the latter appears both as a science of the past and as a set of facts of the past. The Annales school is considered a breakthrough in the field of historiography and history. It was a reaction to the crisis that gripped the humanities in the 19th century. The Annales school is associated with the concept of "new history": a total, comprehensive, problematic, and human-centred history, immersed in everyday life. Traditionally, there are four generations of the Annales school: the first generation includes M. Bloch and L. Febvre, the second — F. Braudel and E. Labrousse, the third — G. Duby, J. Le Goff, P. Aries, and E. Le Roy Ladurie, finally, the fourth — B. Lepetit, J. Revel and J. C. Schmitt.

Keywords: cultural research; interdisciplinarity; Annales school; culturology; "new historical science"

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.